

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Α'.
ΑΡΙΘ. 12

Ἐν Πειραιεὶ Ἀπρίλιος
1884

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ
Α. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἦδη, ὅτε ὁ «Ἀπόλλων», διαρύσας τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὡς εἰσέρχεται εἰς τὸ δεύτερον, ὀφείλομεν κατὰ καθήκον ῥ' ἀπονεύωμεν δημοσίᾳ τὴν ἀπειρον ἡμῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς πάντας τοὺς εἰλικρινῶς καὶ προθύμως ἐνισχύσαντας ἡμᾶς εἰς τὸ ἐπίπονον αὐτὸ ἔργον, οἵτινες, διὰ τε τῆς ὑλικῆς αὐτῶν ὑποστηρίξεως καὶ τῆς πολυτίμου συνεργασίας, παρέσχον ἡμῖν παρήγορον ἀντικείμενον ἀσχολίας καὶ ἀνακουφίσεως ἐν τῇ θλιβεῇ καὶ ἀτέρμονι ρυττί, ἥτις εἵμαρτο ῥὰ περιβάλλει τὸν βίον ἡμῶν.

Δὲν ἀξιοῦμεν ὅτι καταρτήσαντες παρέσχομεν τέλειον περιοδικὸν ἀνάγνωσμα τοῖς συνδρομηταῖς καὶ τῷ φιλομούσῳ κοινῷ, μεθ' ὅλους τοὺς ἀτρύτους, οὓς κατεβάλομεν, μόχθους, καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἄσθετον ἀμύλλαν. Ἀλλ' ἀτυχῶς, ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐποχῇ τῆς φιλολογικῆς—τολμῶμεν εἰπεῖν—ῥαστώρης καὶ τῆς καλαισθητικῆς στειρώσεως, ὁ περιοδικὸς ἐν Ἑλλάδι τύπος, ἀμοιβῶν ἄλλως τε καὶ τῶν ἐνκολιῶν, ὧν ἀπολαύει ὁ ἐν Εὐρώπῃ, ἔχει ῥὰ παλαίση πρὸς τοσαῦτα δυσπρόβλητα κωλύματα, καὶ τοσοῦτον ῥὰ διαδράμη ἀκαρθῶδες στάδιον, ὥστε δὲν ἀποκομίζει εἰμὴ τὰ μέσα μόλις τῆς ὑπάρξεως, τὴν ἀρίαν

καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν. Ἐντεῦθεν σπανίζει ἐπαισθητῶς ὁ περιοδικὸς παρ' ἡμῖν τύπος, ἐν ᾧ ἔδει ῥ' ἀποθησαυρίζονται τὰ ἐκλεκτότερα προϊόντα τῶν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐλευθερίους τέχνας ἀσχολουμένων, διασώζων οὕτω τὴν φιλολογικὴν ἐν γένει φρυσιογνωμίαν τῆς ἐποχῆς, ἐκτυλίσσων σελίδας ἐκ τῆς ἱστορίας, παρακολουθῶν πᾶσαν πρόοδον τῆς διαροίας καὶ καθιστάμενος οὕτω χρήσιμος καὶ ἀπαραίτητος τοῖς φιλαναγνώσταις μελέτημα. Τὴν ἀντιὰν δ' ἀληθῶς ταύτην δοκιμασίαν, ἀνθ' ἧς ἀμείβονται τὸ πλεῖστον οἱ ἐκδόται περιοδικῶν συγγραμμάτων, ἡσθάνθημεν πλείοτερον ἡμεῖς, μηδεμιᾶς φρεσθέτης θυσίας, καὶ ἀναθέμεν τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἡμετέρου, λόγῳ μείζονος τυπογραφικῆς φιλοκαλίας, εἰς ἕν τῶν ἐν Ἀθήναις τυπογραφείων, τοῦθ' ὅπερ εἰς οὐκ ὀλίγας δυσχερείας ἐρέβαλεν ἡμᾶς.

Οὐχ' ἥττον αἰσθανόμενοι τὴν πρὸς τὸ κοινὸν, καὶ τοὺς ἀξιοτίμους ἡμῶν συνδρομητὰς ὑποχρέωσιν δὲν θέλομεν λείψῃ καὶ ἐφεξῆς τοῦ ῥὰ ἐργασθῶμεν μετὰ πλείονος θάρρους ἀκόμη, ἀναπληροῦντες πᾶσαν τυχὸν ἑλλειψιν, ἣν ὑπέδειξεν ἡμῖν ἡ πέτρα τοῦ παρελθόντος ἔτους, σταχυολογοῦντες ποικιλωτέραν καὶ μᾶλλον ἐνδιαφεροῦσαν ὕλην καὶ τακτοποιοῦντες βαθμηδὸν τὸ μικρὸν ἡμῶν ἔργον. Ἐπὶ τούτοις πεποιθάμεν ὅτι οἱ κ.κ. συνεργᾶται τοῦ «Ἀπόλλωρος» οἱ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν κοσμίσαντες τὰς σελίδας αὐτοῦ θέλουσιν ἐξακολουθῇ παρέχοντες ἡμῖν

τὴν πολὺτιμον αὐτῶν συνεργασίαν καὶ ἀρωγὴν, ἀνθ' ὧν ἐκφράζομεν καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν ζωνορὰν ἐγγνωμοσύνην ἡμῶν.

Ἐν Πειραιεὶ Ἀπρίλιος 1884.

Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΜΑΤΑ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ

Γ'.

Σουλιάται, πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου,
Μάρκος Βότσαρης.

Ἐκ τῆς ἐν τέσσαρσιν* ἀριθ. τοῦ «Ἀπόλλωνος» δημοσιευθείσης «ἐκθέσεως» τοῦ γέροντος ἀγωνιστοῦ Γεωργίου Βουλπιώτου μανθάνομεν ἄλλα τε καὶ μάλιστα τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος Μάρκου Βότσαρη, ἅτινα καθάπερ καὶ τὰ τοῦ ἐτέρου ἥρωος Ἀθανασίου Διάκου περιεβλήθησαν τοιαύτην ποιητικὴν αἵγλην, ὥστε ἦτε ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ποίησις συνεχύθησαν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν μὲν καὶ οἱ ἡμέτεροι, τὰ μάλιστα δὲ οἱ τῆς Ἑσπερίας συγγραφεῖς. Ἐὰν δ' ἀναγνῶ τις πρῶτον ἓνα ὄντιναδὴποτε αὐτῶν, εἴτα δὲ τὴν ἤδη δημοσιευθεῖσαν «ἀνέκδοτον ἐκθεσιν» θὰ ἴδῃ ὅτι αὕτη οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς διαλεύκανσιν τῆς παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον νυκτομαχίας, ἣτις παρ' ἄλλοις ἄλλως ἔχει. Τὸ δὲ σπουδαῖον ὅτι ὁ συντάκτης τῆς «ἐκθέσεως» διδάσκει ἡμᾶς τί ἐφρόνουν οἱ ἐχθροὶ περὶ τοῦ Μάρκου καὶ ὅποια ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν προσκόπων Τσελεδήμπεη ἠγγέλησαν τὰ περὶ τῆς νυκτομαχίας πρὸς τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας Μουσταῆ. Ὡστε πρῶτον ἤδη μανθάνομεν καὶ παρὰ τῶν πολεμίων τὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος, ὅπως σχεδὸν διάφορα τῶν τῶς ἡμῖν γνωστῶν, οἷον ὁ μὲν Στραλχεῖμος γράφει ἐχθροὺς νεκροὺς 2,000, λάφυρα δὲ σημαίας 54, πρόβατα 8,000, ὅπλα 3,200, πιστόλια 1400. Ὁ δὲ Σούτσος νεκροὺς 7,000! Ὁ Ζιγκειζήνος 800· ὅπλα 690, πιστόλια 1000. Ὁ Παπαρρηγόπουλος (ἐν τῇ μικρᾷ ἱστορίᾳ) ὁμοίως τοσοῦτους. Ὁ Τρικούπης ὁμοίως, ἀλλὰ σημαίας 2. Ὁ Κουτσονίκας ὅπλα 1000, πιστόλια 1000, σημαίας 2. Ὁ Βαρθόλδους νεκροὺς 2,000. Ὁ Παπαρρηγόπουλος νεκροὺς 800. Ὁ Μεταξᾶς νεκροὺς 1500, ὅπλα 1600, πιστόλια 1800, ξίφη 300, ἵππους 1200, ἡμιόνους 30, σημαίας 4. Ὁ δὲ συντάκτης τῆς «ἐκθέσεως» νεκροὺς 70. Ἀπορον! οἱ 70 ἐγένοντο 7,000 ὑπὸ τοῦ Σούτσου! Αἱ αὐταὶ δὲ διαφοραὶ καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐκατέρων τῶν διαμαχομένων, τὴν ὥραν, τιθεμένην ἀπὸ τῆς 10 τῆς νυκτὸς μέχρι τῆς 4 περιῖπου τῆς πρωῒας, καθ' ἣν εἰσῆλ-

θον οἱ περὶ τὸν Μάρκον εἰς τὴν τουρκικὴν παρεμβολήν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡμέραν. Οὕτως ὁ μὲν Γερβίνος τίθησι τὴν 8ην Αὐγούστου, ὁ δὲ Παπαρρηγόπουλος τὴν 11, ἄλλοι δὲ τὴν 7, ἕτεροι τὴν 10 κτλ. Ὁ δὲ συντάκτης τῆς «ἐκθέσεως» τὴν πρωῒαν τῆς ἐνάτης πρὸς τὴν δεκάτην ὀνομάζων καὶ τὴν ἡμέραν. Ὅμοίως δὲ ποικίλλουσι καὶ ἄλλα, οἷον ὁ ἀριθμὸς τῶν προσκόπων καὶ τοῦ κυρίου στρατοῦ τοῦ Μουσταῆ καὶ ὁ τοῦ ἐλληνηκοῦ, ὧν ἐκείνων μὲν τίθεται μεταξὺ 8—14,000! τῶν δ' Ἑλλήνων μεταξὺ 700—2500, ἐξ ὧν ὁ τῶν Σουλιωτῶν ἀριθμὸς κυμαίνεται μεταξὺ 220—350. Προσέτι δὲ καὶ ἡ διάρκεια τῆς νυκτομαχίας παρ' ἄλλοις ἄλλως ἔχει. Ὅμοίως καὶ ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐχθρῶν διαφόρως ὀρίζεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ τίς τῶν Σουλιωτῶν εἰσῆλθεν ἐπὶ κατασκοπεύσει εἰς τὸ τουρκικὸν στρατοπεδον καὶ πότε· ἂν δῆλα δὴ ὁ Μάρκος ἢ ὁ Νοῦτσος Βότσαρης εἰσῆλθε τὴν 6ην ἢ 7ῃ 8ην ἢ 9ην Αὐγούστου, καὶ τοῦτο ζητεῖται. Πρὸς δὲ καὶ ἂν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς νυκτομαχίας πρὸ τῆς σάλπιγγος ἤρξαντο τοῦ φόνου ὁ Μάρκος καὶ ὁ Τούσις, ὧν κατὰ τὸν Στραλχεῖμον ἐκεῖνος μὲν ὑπὸ δρῶν ἀπέκτεινε πέντε Γκέκιδας, οὗτος δὲ τέσσαρας ἅμ' ἐγειρομένους ἐκ τοῦ ὕπνου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἡλικία τοῦ Μάρκου παρ' ἄλλοις ἄλλη τίθεται, ἥτις μεταξὺ τοῦ 30 καὶ 37 κυμαίνεται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ αἵτια τῆς ἡρωϊκῆς ἀποφάσεως τοῦ Μάρκου διάφορα λέγονται, οὐδὲ μόνον ὅσα εἰς τὰ διπλώματα ἀρχηγίας ἀναγονται. Πρὸς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν κηδείαν καὶ τὸ οἶκημα, ἐν ᾧ κατετέθη ὁ νεκρὸς τοῦ ἥρωος, ἁλλοίως περιγράφει ὁ Στραλχεῖμος, ἑτεροίως δ' ὁ τότε ἐπαρχος Μεσολογγίου Κ. Μεταξᾶς, ὧν ἐκεῖνος μὲν γράφει κατ' εἰδήσεις αὐτοπτῶν, οὗτος δὲ ὡς αὐτόπτης καὶ φροντιστῆς τῆς κηδείας! Ἐκεῖνος λέγει ὅτι κατετέθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μεταξᾶ ὁ νεκρὸς, οὗτος δὲ ἐν τῷ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μάρκου Μάρως καλουμένης. Καί, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἅπασαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς νυκτομαχίας τοῦ Μάρκου καὶ τὰ μετ' αὐτὴν ἐν ἀναμφιβόλῳ κεῖνται, καθάπερ καὶ τὰ κατὰ τὴν παρασκευὴν αὐτῆς. Ἡ «ἐκθεσις» ἄρα, ὅσον ἀτελὴς καὶ ἂν ᾖ, ἄγει ἐγγύτερον εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὡς γραφεῖσα ὑπ' ἀνδρὸς καὶ τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν τῆς μάχης ἰδόντος καὶ ἐν τῷ στραταρχείῳ τοῦ ἐχθροῦ διατρίβοντος καὶ μετὰ τῶν μαχησαμένων ἐν τῇ νυκτομαχίᾳ συνδιαλεξαμένου καὶ τὰ εἰκότα παρ' αὐτῶν μαθόντος.

Ὅσον δὲ ἀποβλέπει εἰς τὰ φρονήματα, τὴν πορείαν, τὴν πληθὺν καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα τῶν ἐχθρῶν, τὸ πρῶτον ἤδη ἀσφαλέςτατος, οἷον εἰ προηγητῆς τοῖς τυφλοῖς, ὁδηγὸς ἡμῖν τὰ πάντα ἀγνοοῦσι γίνεται ὁ τῆς «ἐκθέσεως» συντάκτης, ὅστις ὡς πάντοτε καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν διαιτώμενος παρ' αὐτοῖς τὰ πάντα εἶδε καὶ εἰδὼς παραδίδει ἡμῖν ταῦτα ἀπερίττως μὲν, ἀλλ' ἀκριβῶς. Διδασκόμενοι δὲ τὰ τῶν ἐχθρῶν μανθάνομεν συγχρόνως καὶ ὅσα τῶν Ἑλλήνων συνδέονται μετὰ τῶν τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ ἔργα δὲ μάλιστα τῶν μικρῶν ἀποσπα-

(*) 8 (σελ. 113—116), 9 (σελ. 129—131), 10 (σελ. 145—146) καὶ 11 (σελ. 161=164).